

## Hidvégi Máté

# A Löw-per

*Szegeden meghalt nagybátyám emlékének*

Az *Encyclopaedia Judaica* (Jerusalem) Löw Immánuelről szóló cikkében – többek között – ezeket olvashatjuk: „During the »white terror« and counterrevolution in Hungary (1920–21), Loew was imprisoned for 13 months on the allegation that he had made statements against Admiral Horthy. During his imprisonment he worked on his four-volume work, *Die Flora der Juden* (1924–34).”

Utóbbi Löw könyve előszavában megörökíti: <sup>1</sup> „Meine wissenschaftlichen Arbeiten sind in einem mühevollen Amte abgerungen. Ihre vorliegende Zusammenfassung wäre kaum zustande gekommen, hätte nicht die über mich verhängte Untersuchungshaft (23. IV. 1920 bis 11. VI. 1921) durch 13 Monate jede amtliche Tätigkeit ausgeschaltet.”

Az eset – amely Löw-ügy vagy Löw-per néven ismeretes – irodalmi emlékezetét Móra Ferenc<sup>2</sup> és Gábor Andor<sup>3</sup> publicisztikai és Heller Bernát egy korabeli recenziója<sup>4</sup> őrzik.

Az 1945 utáni zsidótárgyú szakirodalom többször említi,<sup>5</sup> részletes feldolgozására azonban nem került sor.

\*

A *Nemzeti Újság* 1920. április 23-i számának vezércikke – *A magyargyalázó szegedi főrabbi. Hogyan informálja dr. Löw Immánuel a külföldet? Egy hollandi újságíró benyomásai az Alföldön* – beszámol két holland napilap munkatársának magyarországi tapasztalatairól. Az újságírók a „fehérterror objektív meg-



Löw Immánuel otthonában 1930 körül

vizsgálására” utaztak Magyarországra. Beszéltek Löw Immánuel szegedi főrabbiival, a magyarországi zsidóság legnagyobb vallási és tudományos tekintélyével is. A vezércikk, jórészt, a Löwvel készített állítólagos interjú összefoglalása.

„Mint semleges, objektív újságírónak természetesen kötelességem volt Szegeden, az új Magyarország bölcsőjének székhelyén a zsidóság vezéreit is meghallgatni. Kollégámmal felkerestem tehát az ottani főrabbit, dr. Löw Immánuel, aki lekötelező szívéllyel fogadott. [...]

Ahogy hárman szemközt ültünk egymással, nagyot sóhajtott a főrabbi és elmesélte nekünk Müller István szegedi mérnök esetét, aki februárban két barátjával Budapestre ment

és három nap múlva arról értesítették özvegy anyját, hogy a gyűjtőfogházban meghalt.

– Szegény Etienne Müller – mondotta a főrabbi –, egy kiváló tehetséges derék fiatalember, teljesen ártatlanul ölték meg. Midőn az anyja halála hírére vette, nagynehezen hazaszállítottuk hulláját. Itt Szegeden kivettük a hullát a koporsóból. Jól megvizsgáltam és hivatalosan konstatáltam azt, hogy számtalan szúrás seb volt a testén, hogy lába le volt égetve, jól értsék meg uraim, le volt a lába égetve és mind a két szeme ki volt szúrva. Ezek általam konstatált teljesen autentikus tények – mondotta a főrabbi. – Képzeltetik, mi történik a többi emberrel. Vidéki emberek, akik nem is sejtik, mit jelent a Britannia-szálloda, gyanútlanul szállnak meg ott és nyomtalanul eltűnnek. [...]

Ennél is jobban meglepett bennünket a legma-

gyarabb város főrabbijának hazaárulása. A magyar szent korona, a katolicizmus, a magyar nemzet egysége, a hercegprímás, Apponyi Albert, Károly király, mind-mind nagy hazugság szerinte. Meg vagyok róla győződve, hogy a világ bármely országának egy nemzetisége sem nyilatkozott volna ilyen alávaló módon arról az országról, annak szentségéről, amelyben él, mint a szegedi főrabbi. Szóba került az új Magyarország és a rabbi valóságos kéj-jel mesélte, hogy ennek az országnak nincsen létjogosultsága. Magyar nemzet nem létezik, sőt a magyar faj is kiveszett már, ami még megmaradt belőle, az keveréke azoknak a németeknek, akiket a tatárjárás után Magyarországra telepítettek.

Arra a megjegyzésünkre, hogy Magyarország természetes földrajzi egység, felkacagott a főrabbi és azt mondotta: »Kérem, uraim, ez nagy hazugság, ilyen nem létezik. Erről csak szónokolnak; ha négy-felé osztjuk az országot és az egyik részt a cseheknek, a másikat a románoknak, a harmadikat a szerbeknek és a negyediket az osztrákoknak adják, akkor megszűnt a földrajzi egység. Ezek mind csak frázisok.«

– De – vettem közbe – gróf Apponyi Párisban Magyarország vízrendszerére mutatott rá. A rabbi nem engedett tovább beszélni és közbevágott: »Ez is hazugság. Apponyi csak beszélni tud. Mit tett ez az ember életében! Soha semmit. Nagyon szép volt tőle, hogy ahelyett, hogy a Nemzeti Kaszinóban kártyázik, Párisba ment és három nyelven zsonglőrösködött a nagy hatalmak előtt. De amit mondott, az mind hazugság. Apponyi? Beszéltek az urak vele? Ő nem más, mint a nemzet baritonja.«

Nincs magyar nemzet. Nincsen létjogosultsága. Legjobban bizonyítja ezt, hogy Erdélyben, ahol székelyek vannak, nem ezek magyarosították a románokat, hanem a románok románosították a székelyeket. A székelyek ma mind románok. Ezt az országot a gentrik és a főnemesek züllesztették le tették tönkre. [...]

»Kétféle magyar van: az egyik buta és becstelens, a másik eszes, de becstelen.«

Ezt a nyilatkozatot a szegedi főpolgármesterrel kapcsolatban mondotta a főrabbi. Fel akartuk keresni a polgármestert, mire ő kijelentette: Mit akarnak az urak ettől a szegény buta embertől? Hasonló hangon beszélt Horthy kormányzóról, akit szerinte Magyarországon mindenki hadügyi népbiztos néven ismer. Elmondott egy epizódot Horthy



Löw Lipót 1959-ben Bogotában

szegedi látogatásáról, amidőn a Széchenyi-téren ünnepi mise alkalmával ahelyett, hogy letérdelt volna, kardbojtjával játszott és nyilvánosan sértette meg a katolikus vallást.

Képtelenség volna elsorolni mindazokat a nyilvánvaló rágalmakat, amelyeket dr. Löw főrabbi Magyarország ellen felhozott. [...] Mint külföldi, valósággal szédültem mindezek hallatára és támo-lyogva hagytam el a szegedi főrabbi lakását, aki abban a reményben búcsúzott el tőlünk, hogy ennek az országnak úgyis vége van, ezt úgy is fel fogják oszlatni.”

A nemzetgyűlés aznap délelőtti vitájában Bozsik Pál, Gyöngyös képviselője felolvasta a *Nemzeti Újság* fenti vezércikkét:<sup>6</sup>

– „Hogy a zsidóság jelenlegi vezetői milyen érzelmekkel viseltetnek a magyarság iránt, arra kommentár nélkül jónak látom itt előadni, mit mondott Löw Immánuel, Szeged főrabbija Magyarországról és a magyarokról egy hollandi hírlapíró előtt. A *Nemzeti Újság*ból olvasom föl ezt a jellegzetes nyilatkozatot.”

Botrány támadt. Közbekiáltások hangzottak el: „Még nincs letartóztatva?!”, „Fel kell akasztani!”.

Ugron Gábor javaslatára a nemzetgyűlés indítványkönyvébe a következőket jegyezték be:

„A *Nemzeti Újság* 1920. április 23-i számában dr. Löw Immánuel szegedi főrabbinak egy állítólagos



r. BARACS MARCEL  
 ÖGYVÉD  
 BUDAPESTEN.

### Kézirat!

## Tekintetes Vádtanács!

A dr. Löw Immanuel szegedi főrabbi ellen felségsértésnek és izgatásnak büntetési és kormányzósértésnek vétsége miatt folyó bűnügyben védettemnek

### kifogásait

a kir. ügyészségnek 5238/1921. kir. ügy. sz. vádirata ellen az alábbiakban terjesztem elő:

ta a neki tulajdonított kijelentéseket. Az ügyész megjegyzésére: „Ugyan, hogy állíthatja ezt?! Hiszen két tanú álltja ennek ellenkezőjét!” – a jegyzőkönyv szerint Löw ezt válaszolta: „Igen, két tanú, de zsurnaliszták!”

Letartóztatásának tényében a főrabbi politikai okot lát, s ezt Baracséknak – az ügyész távollétében – megmondja: Apponyinak a béketárgyalásokról küldött jelentéseiből tudjuk, hogy jóval nagyobb területeket kaphattunk volna, ha a fehérterror alatti vérengzések, zsidóüldözések nem történnek meg. Mikor Apponyi a tárgyalások során Magyarország térképének felmutatásával kívánta álláspontja helyességét bizonyítani, Clémenceau felkiáltott: „És hol fekszik Orgovány meg Izsák?!” A jelentésnek ezt a részletét Simonyi-Semadam miniszterelnök a nemzetgyűlés előtt felolvasta. A gyilkosoknak tehát bizonyítaniok kellett: a külföld által annyira védett magyarországi zsidóság valójában gonosz és a nemzet ellensége. „Miatán Kohn Sámuel pesti főrabbi március 11-én meghalt, rajtam kell bemutatni a magyarországi zsidóság gonoszságát” – mondta Löw Immanuel.

Jegyzőkönyv rögzítette az alábbi kihallgatást is:

Zombory János, vizsgálóbíró – régi szegedi család tagja – lekísérteti Löwöt a fogda alatti emeleten lévő hivatali szobájába, és ezzel kezdi: „Bocsánatot kérek, Főtisztelendő uram, hogy idefárasztottam, de az ügyésztől azt az utasítást kaptam, hogy kérdezném meg Öntől, hogy az ország mely részét mely antant hatalomnak mennyiért adta el?” „Van jobb dolga az antantnak, mint vidéki rabbinstól földet vásárolni!” – feleli Löw.

\*

A Löw Immanuel elleni vádirat napok alatt elkészül. A szegedi királyi ügyész április 23-án telefonon megkeresi a pesti vizsgálóbírót, hogy kezdje meg a holland újságírók tanúkihallgatását. Másnap – szombaton – megkezdik a kihallgatást, és vasárnap befejezik. A két újságíró – George Nypels, az amszterdami *Allgemeen Handelsblad* és Alexander Hollósy, a *Maasbode* munkatársa – a vádat megerősíti. Kihallgatják továbbá Huszár Károlyt, Sándor Pált, Vasek Ernőt, Szabolcsi Lajost, Kosztolányi Dezsőt és báró Szerényi Józsefet. A *Nemzeti Újság*-beli cikket „kiszínezték a főrabbi rovására” – vallja Kosztolányi, Nypelsre hivatkozva.

A szegedi ügyészség vádat emel Löw Immanuel ellen felségsértés büntetése, nyomtatvány útján elkövetett osztag, nemzetiség és hitfelekezet elleni gyűlöletre izgatás büntetése és Magyarország kormányzója ellen elkövetett sértés vétsége miatt.

„Terhelt célja nyilvánvalóan az volt, hogy az általa elmondott és a kihallgatott tanúk vallomásaiban írtak a Hollandiában megjelenendő tekintélyesebb lapokban tanúk által közzétételének és ezután annak tartalmát a Magyarországgal ma még hadban álló hatalmak népei elolvassák és az alapon a velünk még hadilábon álló hatalmakat arra igyekeznek rábírní, hogy Magyarországnak úgy az ellenség által már megszállott, mint meg nem szállott területét a magyar szent koronától, Magyarországtól elszakítsák és a velünk szomszédos négy hatalom uralma alá juttassák.”

Elrendelik a vizsgálat lefolytatását és a főrabbi vizsgálati fogságba helyezését.

Április 25-én délben Horthy háromnegyed óras kihallgatáson fogadja Nypelst és Hollósyt.

A *Nemzeti Újság* már nemzetközi zsidó összeesküvést emleget:

„A megszállott területek magyar zsidai, a Bécsben és Prágában meglapult ghettó-söpredék az áruháznak, a lelki hitványságnak és cinizmusnak régi hazájuk iránt annyi bizonyítékát szolgáltatatták, hogy a naiv magyarság szemének fel kellett nyílnia s azt kellett gyanítania, hogy ez nem szórványos esetleg [sic!], hanem végigfertőzte a zsidóság nagy részét, amely a vörös uralom alatt elkövetett bűneinek tudatában iparkodik kifelé és befelé aláaknázni a konszolidáció és az újjáépítés folyamatát. Reb Immanuel felszólalása mögött ez a faji história reszket...”

A lap szerint a Magyarország ellen irányuló nem-

zetközi cionista összeesküvés vezérei Löw és a bécsi főrabbi, Chajes. Szeged a Magyarország ellen való rágalmazás központja, Varsó „az új Lengyelország ellen acsarkodó zsidó patkányfészek”.

\*

A bebörtönzött Löw kiszabadítása érdekében világméretű mozgalom indul. A letartóztatás utáni napokban a holland királynő táviratozik Horthynak, kérve a főrabbi szabadon bocsátását. Horthy válasza: Löw már otthon van.<sup>9</sup>

Diplomáciai úton az osztrák, holland és a német külügyminisztérium kéri Löw szabadon engedését, és közbenjár érte az amerikai kormány is.<sup>10</sup>

Svájcból elsősorban keresztény orientalisták, egyetemi tanárok és a Nemzetközi Vöröskereszt elnöke táviratoznak Horthynak Löw érdekében. Magyarország kormányzója válaszra sem méltatja őket.

A szegedi görögkeleti szerb templom esperesplébánosa, a különben halk szavú Severy Lázár hívei előtt felkiált:<sup>11</sup>

„Ugyan mit is csinálnának velem, ha az újszegedi tiszaparton nem lennének a szerb útegek beásva és az ágyúk csöve a városra irányítva, ha ezzel a félisten Löw-vel így bánnak el!”

A Korona utcai öreg levélkihordó postás felkéri a Löw családot, mert tanúskodni akar „a főtisztelendő úr mellett”.

\*

Az ügyészség – heti egyszeri látogatásra szóló – belépési engedélyt ad Löw családjának, háziorvosának, Schreiber Fülöpnek és a hitközség elnökének, Biedl Samunak.

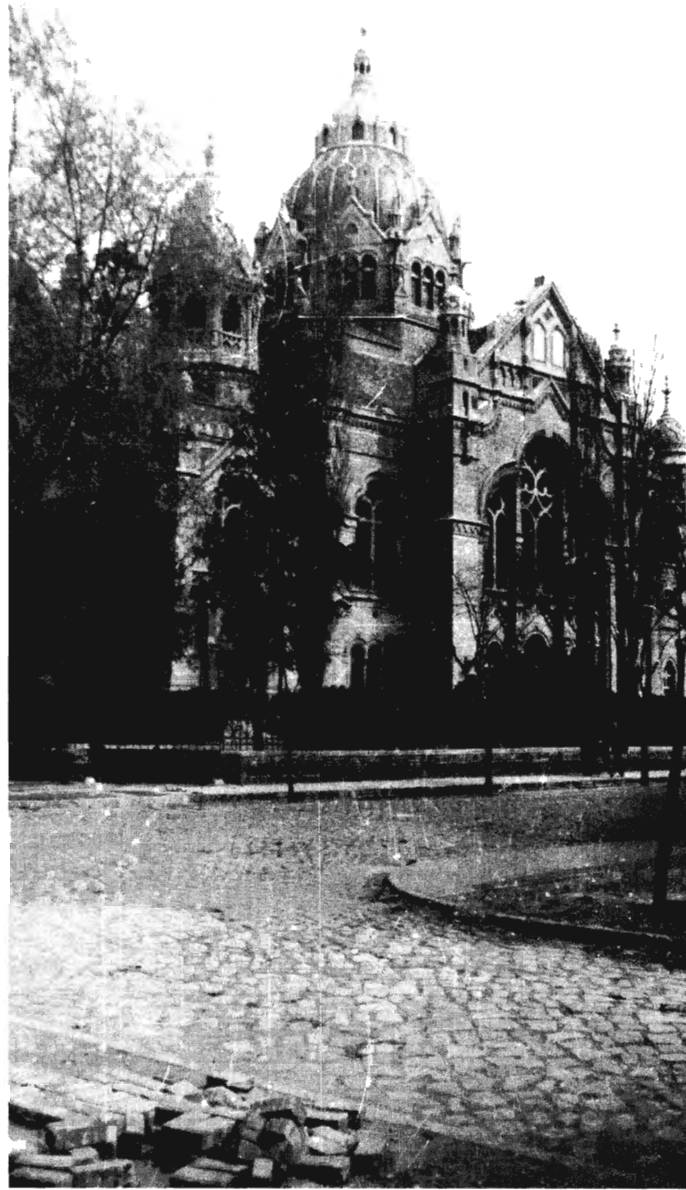
A fogoly olvasnivalót kér. Jókai-, Tömörkény- és Mikszáth-könyveket visz a család. „Nem vihetők be! Nincsenek cenzúrázva!” – mondja az ügyész.

Hetekkel később végül megengedik, hogy a főrabbi a cellában dolgozhasson.

Elkészíti a Gustav Dalman evangélikus püspök által szerkesztett szótár második kiadásának jegyzetanyagát. (Az anyagot tartalmazó, ajánlva feladott boríték több mint két évig fekszik majd a szegedi postahivatalban.)

Németre fordítja és kibővíti fiatalkori munkáját, *A csókot*. Fia így emlékezett erre:

„Mikor végre az igazságügyminisztérium rendelkezésére a saját tudományos értekezéseinek az



**A szegedi Újsinagóga az 1920-as években**

(LIEBMANN BÉLA FELV.)

anyagát is bejuttathattam a cellába, legelőször két értekezés anyaga között kellett választanom: »A csók« és a »Könnyek« között. Az előző mellett döntöttem. Kívülálló nem tudhatta, hogy a cella egyedülletében szomorú tartalom mit is válthat ki a fogolynál. Rövid idő múlva sevúosz volt. A rákövetkező látogatásunkkor Papa elmondta nekünk, hogy az egyedüllet ezen a nagy ünnepen megríkatta, de



**Theodor Nöldeke karlsruhei kertjében 1926-ban  
(Egyike volt azoknak a keresztényeknek, akik  
mozgalmat indítottak Európában Löw kiszabadításáért)**

mikor a folyosóról behallatszott a foglár kislányának kacagása, megnyugodott.”

A csók az alábbi szerkesztőségi megjegyzéssel el látva jelent meg:

„Aus besonderen Gründen war der Verfasser nicht in der Lage, die zweite Korrektur dieses Aufsatzes selbst zu lesen.”

Löw megkezdi több évtizedes botanikai–művelődéstörténeti gyűjtőmunkája jegyzet- és cédulaanyagának kötetekbe rendezését. Végül is ez lesz élete főműve. A *Die Flora der Juden*, melyen „nem érődik a fogság doha”.

„Ha vizsgálati fogságának tizenhárom hónapja nem kényszeríti hivatalos teendői szüneteltetésére, félévészázados tudományos adatgyűjtését aligha tudta volna tető alá hozni” – írja Scheiber Sándor, még Löw életében.<sup>12</sup>

Fogsága idején írja meg önéletrajzát:<sup>13</sup>

„Éltem hivatásomnak, tudományomnak és családomnak. Távol állottam politikától, pártoktól, még kaszinóba sem léptem be. Nem valamely politikai párthoz csatlakoztam, hanem hazámhoz ragaszkodtam. Nem cseréltem fel mással, ámbar a külföld sokfelé hívott, búsás jövedelem és nagy városok ígérete csalogatott. 1879-ben az árvíz betörésének hírére a berlini hitközség hívott meg Lazarus tanár útján; később Stockholm 1891-ben, Boroszló 1903-ban és bár nem fogadtam el, mégis 1911-ben újból Bécs hívott, leküldve aláírás végett a kész szerződést. Itt maradtam hazámban. Jól esett, hogy Wekerle Karslbadban bátyámnak azt

mondotta akkor, hogy tudta, hogy én nem hagyom el hazámat. Amikor ugyanakkor a protestáns és görögkeleti kartársakkal az új csanádi püspököt, Glattfelder Gyula dr. öméltóságát ünnepeltük, ő is barátságosan emlékezett meg elhatározásomról. Így öregedtem meg Szegeden a nemzeti érzület ápolásában. [...] A magyar nép szeretetéből fakadt nálam a magyar néplelek minden nyilvánulásának szerető gondozása. Híres gyűjtőnk, a minap elhunyt Kálmány Lajos jól mondta ezt. Mikor már senkivel sem érintkezett, engem még felkeresett, ha valami új népmese-variánst, ballada-töredéket fedezett fel. Szalay József területi főkapitány úr, a mi bibliophilunk, tanúja, hogy ott két felekezeti papja egy nép szolgájának érezte magát...”

Baracs Marcel a szegedi vizsgálóbíróhoz negyvenoldalas előterjesztést nyújt be:<sup>14</sup>

„A bírót mint minden más ügyben, a »Löw-ügyben« sem érdekelheti egyéb, mint a tényállásnak valamely jogszabályba beilleszkedése vagy be nem illeszkedése. A »Löw-ügyet« éppúgy kell kezelnie és eldöntenie, mint hogyha azt sohasem dobták volna be a politikának forgatagába. Lepakarni róla a rikító színezést, amellyel a felekezeti gyűlölségre szító sajtó bevonta, – elvonni az ügyet a százszoros nagyító üveg alól, amely alá annak parlamenti tárgyalása helyezte, – megtisztítani a »juridicumot« a »politicumnak« most rátapadó iszapjától: ezt várom az ügynek bírói intézésétől” – írja a bevezetőben.

Bizonyítja hogy a két holland újságíró provokátor. Jártak például báró Szerényi József képviselőnél, aki kidobta őket. Bizalmas értesítésnek köszönhetően Vanczák János és Miakics Ferenc szocialista vezetők kitértek látogatásuk elől. Hollósyról maga Nypels is elismeri – a *Wiener Morgenzeitung* május 12-i számában –, hogy provokátor. Hollósy – eredeti nevén Holländer – kikeresztelkedett zsidó, aki a Tanácsköztársaság zsoldjában állott mint a Külügyi Népbiztosság alkalmazottja. „Csak azelőtt volt zsidó, most ellenben gazember” – minősíti Hollósyt Gábor Andor. Baracs azt is kideríti róla, hogy személyesen ajánlotta fel szolgálatait Kun Bélának. Hollósy írta a nyugat-európai, különösen a holland sajtó számára a Tanácsköztársaság céljait szolgáló cikkeket. Nypels a proletárdiktatúra idején Budapesten tartózkodott, és szoros összeköttetésben volt Hollósyval és a külügyi népbiztosokkal.

Baracs elemi logikai lépésekkel megmutatja, hogy

a *Nemzeti Újság* cikke egy előre megtervezett koncepció részé. Ha a szerkesztőség valóban olyan hazafi, amilyennek mondja magát, miért hoz le olyan bizalmasnak szánt állítólagos nyilatkozatot, mely „hazaáruló”? A nemzetgyűlésen felszólalók pedig miért gondoskodtak arról, hogy a lapközléssel teremtett helyi nyilvánosság világnyilvánossággá táguljon?

„Hát vagy van a jelen esetben »hazaárulás«, vagy nincs. Szerintem nincs. Azok szerint, akik Löw főrabbinak bizalmas állítólagos kijelentéseit világgá kürtölték, van. Úgyde akkor nem Löw főrabbi követte el azt. Talán mások sem. Ezekről a másokról azonban saját álláspontjuk alapján megállapítani kell, hogy politikai érdekeiket, kivált a zsidóság ellen való uszítással kapcsolatos politikai érdekeiket a szenvedélynek egy forró pillanatában fölébe helyezték a nemzet egyetemes érdekének.”

Az írásbeli előterjesztés végén Baracs a vádlott szabaddalra helyezését vagy legalább a házi őrizet elrendelését kéri.

Brückler István, szegedi törvényszéki elnök – ugyancsak kikeresztelkedett zsidó – vádtanácsa június 25-én elutasította a házi őrizet iránti kérelmet:

„Minthogy a gyanú okok szerint a gyanúsított ellen életfogytig tartó fegyházbüntetéssel büntetendő bűntett miatt folyik eljárás és mivel Szeged a szerb határvonal mellett fekszik, ahol tehát a szökés könnyen történhetik és mert a gyanúsított cselekménye már természeténél fogva is kizárja a büntető perrendtartás 153. paragrafusában felhívott, különös tekintetre méltó, kivételes esetet, melynek fennforgása nélkül pedig ez a rendkívüli módja a letartóztatásnak, illetve vizsgálati fogságnak el nem rendelhető és mert a lakáson leendő őrizetbe vétel technikai akadályokba ütközik.”

Baracs Marcel a táblai tanácshoz fordul. Elrendelik az otthon őrzést, amit július 13-án foganatosítanak.

A Szegedi *Új Nemzedék* július 16-i vezércikke kommentálta a döntést.<sup>15</sup>

Brückler István vádtanácsi elnök több fórumon és az előbbi napilapban is mentegette magát: Löwöt nem ő, hanem a királyi ítélőtábla engedte ki a börtönből, és helyezte házi őrizet alá. Ő csak kényszerűségből engedelmeskedett az ítélőtáblának.

Baracs elfogultsági indítványt nyújt be Brückler ellen. Az ítélőtábla tanácsa – Orosz Pál és Kovács Rókus vezetésével – 1920. szeptember 4-i határozatában Brücklert a folyamatban lévő bűnygyben elfogultnak jelenti ki, és elrendeli mellőztetését. Helyére Tóth Gyulát nevezi ki elnöknek.

\*

A házhoz kirendelt börtönőrök – „Szűcs bácsi”, „Csonka bácsi” – és foglyuk kapcsolatának emlékét megőrizték Löw Lipót följegyzései:

1920. július 22-én fegyveresek támadják meg a főrabbi házát. Belövik az ablakokat. A lakásra kirendelt egyik börtönőr – aki Löwöt mint börtönlelkészt ismerte – megszólal: „Főtisztelendő úr! Tessék visszajönni hozzánk a fogdába! Ott még a haja szála sem görbül meg!”

„Szűcs bácsi elemista unokaöcsémnek segített a számtanleckéjénél.”

Csonka bácsi – hogy ne unatkozzék – foglyától kért olvasnivalót. Oda is adta neki magyar prédikációinak egyik kötetét. Csonka bácsi a könyvet elolvasása után, ezekkel a szavakkal adta vissza: „Nagyon köszönöm ezeket a szép regényeket!”

Ugyancsak Csonka bácsi volt szolgálatban, mi-

NEGYVENEDIK ÉVFOLYAM

37. SZÁM.

R

BUDAPEST, 1921. SZEPTEMBER

# EGYENLŐSÉG

A MAGYAR ZSIDÓSÁG POLITIKAI HETILAPJA \* MEGJELNIK HETENKÉNT EGYSZER

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL:  
BUDAPEST, V, LIPÓT-KÖRUT 26. SZÁM  
(PÉLEMRLET) \*\* TELEFONSZÁMOK:  
SZERKESZTŐSÉG, KIADÓHIVATAL ÉS KÖNYV-  
KIADÓVÁLLALAT 95-28, NYOMDA 98-70

SZERKESZTETTE 1890-1915  
**SZABOLCSI MIKSA**  
SZERKESZTI  
**DR. SZABOLCSI LAJOS**

ELŐFIZETÉSI FELTÉTELEK: EGÉSZ ÉV  
250 KORONA, FÉL ÉVRE 125 KORONA  
\*\* NEGYED ÉVRE 65 KORONA  
HIRDETÉSEK FELVÉTELNEK A KIADÓ-  
HIVATALBAN: V, LIPÓT-KÖRUT 26. SZÁM

## Elmarad a Löw-ügy főtárgyalása.



kor hivatalos engedélyekkel megjelenő két fivért engedett be. Az egyikük mérnök, a másikuk műépítész volt. Egy síremlék rajzát jöttek megbeszélni. Az őr az első szobában az egész beszélgetést kihallgatta, hisz ez volt a tisztsége. Amikor a látogatók elmentek, nem tudta a megjegyzését magában tartani: „Ezeket a Főtisztelendő úr jól kitanította, mint kell sírkövet csinálni!”

Egyik alkalommal Csonka bácsi, mielőtt elment, engedélyért foglyához fordult. „Hát csak menjen, hiszen nem én vigyázok magára, hanem maga én-rám.”

Az 1920-as évi őszi ünnepeket Löw a házi őrzetben töltötte. Hívei Abonyi Lajos lakásán gyűltek össze, mert ennek a lakásnak ablakai Löwék kertjére nyíltak. A főrabbi az ablakból hallgatta az esti ünnep énekeit. „Ott álltunk Papával, és könnyeztünk.”

\*

Az ügyészség – Huby László királyi ügyész – vádirata 1921 tavaszán készült el. Baracs Marcel kifogásait harmincöt nyomtatott oldalon írta meg és nyújtotta be a Szegedi Királyi Törvényszék vádtanácsához.

Az írás első részében szembeállítja egymással azt a gyorsaságot, amivel a főrabbit letartóztatták és a vád tanúit kihallgatták, azzal a tizenegy hónapos vonakodással, amely során lehetetlenné tették, hogy a védelem a váddal szembeni bizonyítékokat felsorakoztathassa. Rámutat a tanúkihallgatások ellentmondásaira, a tanúk önmaguk korábbi állításaiival, illetve egymás kijelentéseivel való ütközéseire. A *Nemzeti Újságban* közölt, a főrabbinak tulajdonított kijelentéseket – az írás második részében – tételről tételre megvizsgálja. Egyik részükről bizonyítja, hogy tényeket fednek, a többiről pedig kimutatja, hogy a tanúvallomások szerint nem hangozhattak el úgy, ahogy az újságban megjelentek. Az írás ezen része tulajdonképpen a vádirat szisztematikus felörlése. A maga nemében egyedülálló filológiai és logikai teljesítmény. Az irat harmadik része pedig – sorra véve a vádakat, azaz a „felségsértést”, az „osztály, nemzetiség és hitfelekezet elleni gyűlöletre izgatást” és a „Magyarország kormányzója ellen elkövetett sértést” – megmutatja, hogy Löw Immanuel kijelentései nem illeszthetők bele a BTK által definiált vádpontokba.

Az írást Baracs egy Jézus-mondás variálásával

fejezi be: „Igazság, alvó leányzó, kelj fel! Talitha kumi!”

A Vádtanács a kifogásokat elutasította. A kifogások ezután az ítéletábla fellebbezési tanácsához kerültek. A tanács 1921. június 11-i határozatában elejtette a „felségsértés” és az „osztály, nemzetiség és hitfelekezet elleni gyűlöletre izgatás” vádját, és fenntartva a legfeljebb kétévi fogházzal büntethető „Magyarország kormányzója ellen elkövetett sértés” vétségét, Löw Immanuel vizsgálati fogságát megszüntette.<sup>17</sup>

A tanács akkori jegyzője, Kiss István törvényszéki bíró visszaemlékezése szerint Skultéty István, a tanács referense előterjesztését azzal kezdte, hogy bármilyen lesz is a döntés, az a politikai párt, amelynek a döntés majd nem kedvez, „lármázni fog”. Ringhofer Lajos, tanácselnök a következő szavakkal utasította rendre: „Ez itt bíróság és nem újság-szerkesztőség! Mi itt csakis a törvénykönyvet és az aktákat ismerjük és ezek alapján határozunk! Semmi mással nem törődünk! Legkevésbé azzal, hogy mit szól majd az utca!”

A kormányzósértési per főtárgyalását 1921. szeptember 19-re tűzik ki, de a tárgyalás elmarad.<sup>18</sup> Az aktákat a kormányzóságra kéretik.<sup>19</sup> Horthy kegyelmet gyakorol. A Löw-pert 1921. október 13-án lezárják.

\*

Még tart a per, amikor Hollósy közvetítőt küld Baracshoz: hajlandó kiadni megbízóit, mert a beígért pénzt nem kapta meg. Baracs nem fogadja.

A Löw-ügynek, ennek a klasszikus koncepció pernek valódi okai homályban maradnak.

A továbbiakban három lehető okot ismertettünk.

Az első – mely Löw említett elképzelése is – a béketárgyalások sikerét lehetetlenné tevő fehérterror „erkölcsi jogosságának” valamiféle indoklása.

A második lehetséges okra – Horthy személyes bosszújának lehetőségére – Schweitzer József mutatott rá, már említett tanulmányában:

„A szegedi ellenforradalom egyik legfőbb támaszának s bennfentesének, Zadravec Istvánnak »titkos naplójából« mindössze két éve derült ki, hogy az ellenforradalom urainak személyes okuk volt arra, hogy támadást indítsanak a szegedi rabbi ellen. Zadravec elmondja, francia nyomásra a kormány nevében felkereste Löw Immanuel, »különösen a nemzeti hadsereggel való összműködés fel-



tételeit« kívánva megtudni tőle. »Ez az okos, diplomatikusan beszélő öreg rabbinus egyetlen feltételül hangoztatta Gömbös és Horthy eltávolítását Szegedről.« Ezek után, tudomást szerezvén a Löw elleni perről, »én nem is csodálkoztam«, vonja le következtetését Zadravecz...”

Az első lehetőséget mint ténylegesen ható okot elvethetjük. A Löw-per idején már bizonyos volt a béketárgyalások kimenetele. Ezen a Löw-ügy már nem változtatható. Ha korábban csinálják, akkor is csak ronthatott volna.

A második lehetőség tehát, hogy a per Horthy bosszúja a személyét a franciák előtt lejárató Löw ellen, reálisnak tűnhet. Ám a Löw-per nem bosszú. Ha Horthy bosszút akar állni, akkor Löwöt megöletti merénylőkkel, vagy valamilyen köztörvényes bűnügybe sodortatja őt vagy családja valamelyik tagját.

Véleményünk szerint a Löw-per a numerus clausus törvény megszavaztatásának volt az előkészítője. Hiszen a per tárgya: eszme. Az egész per intellektuális síkon mozgott, tehát olyan közegben, mely a numerus clausus közege. Nem a külföldnek szólt a per, hanem a magyar nemzetgyűlésnek. Nem a csócseléknek, hanem az értelmiségnek.

A törvényjavaslatot – a Löw-ügyben különnyilatkozatot tevő – Haller István miniszter nyújtja be 1920. július 22-én, és a nemzetgyűlés 1920 szeptemberében megszavazza. Már ezelőtt, a per kezdetén, a budapesti József-műegyetemen a Löw-üggyel kapcsolatosan a zsidó műegyetemi hallgatókat igazoltatási eljárás alá vonják, a műegyetemi tanári kar és a közoktatásügyi kormány hozzájárulásával. Gyakorlattá tettek valamit, ami még nem is létezett.

\*

Hollósy további sorsáról keveset tudunk. Évek múlva tűnik fel Budapesten, teljesen elnyomorodva, megvetetten és vakon.

Löw Immánuel közbenjárására helyezik el a pesti zsidó kórházban.

\*

Szabadulása napján, 1921. június 11-én Löw Immánuel így beszélt a szegedi zsinagógában:<sup>20</sup>

„Tizenhárom hosszú hónap kelletlen pihenésének szomorú szakában, bús elnémulásában, fojtó hallgatásában idevágott lelkem. Szomorú esztendő volt, amelyből a tavasz kiesett, amelyből kiesett tavaszi hajnal varázsa, ébresztő madárdala, tavaszi estének lassú, méla alkonyodása, amikor a diófák megújuló lombja felett lomha szárnyal suhan el a bagoly és suhogva csapong a denevérek raja [...]

Töletek elrekesztve is éreztem a ragaszkodó szeretet melegét és mély megindulással adok hálát minden könnyért, amely érettem hullott, minden imádságért, amely érettem fogantatott, minden bűjtért, amely érettem sanyargott, minden gondért, amely érettem álmatlankodott.

És íme, most újból látlak benneteket, visszatértem – s ha merő aggastyánul is, de itt állok boldogan, hálát adni Istenemnek, hirdetni újból igéjét.

És íme, újból itt állok, ahova szívem vágott és ajkam szól a próféta igéjével: ne ujjongj, meghurcoló ellenem, ha elbuktatni akartál is, fölkeltem, ha sötétségben ültem is, Isten az én világosságom. Őt dicsérem a zoltár végszavával: Istenem, Uram! boldog, akinek Tebenned vagyon bizodalma, boldog, akiben az edzett idegzet tűzpróbáján gúzsba köti a kételyt a Beléd vetett bizodalom. Boldog, aki Benned bízik, mikor a zárka ajtaján csappan a csapózár, csikorog a tolóretesz, nyikorogva fordul a porkoláb kulcsa – aki akkor is, ott is szól a megadás hitével: világító napom és védő pajzsom az Úr! Amen.”

**Löw Immánuel ügyvéd unokájával, Weisz Károllyal, menyével, Löw Lipótné Hajdú Verával és kisunokájával, Löw Terivel a szegedi zsinagógakertben 1935 körül**  
(LIEBMANN BÉLA FELV.)



## JEGYZETEK

1. Immanuel Löw: *Die Flora der Juden. II. Iridaceae – Papilionaceae*. Wien und Leipzig, 1924. X. o.

2. *Az iridaceáktól a Papilionaceáékig*. Szeged, 1924. január 20.

„Nem kell nagyon megijedni a címtől, nem újfajta kéziránátot jelent ez a két latin szó [...] magyarázó alcíme ez a két szó egy hatodfélszáz oldalas hatalmas német munkának, amely ezt a címet viseli: *Die Flora der Juden* s amely a legszigorúbb tudományos módszerekkel való botanikai, nyelvészeti és kultúrtörténeti monográfiája a biblia növényeinek [...] Ez a könyv [...] kissé érdekel bennünket, szegedieket is, noha a könyv a zsidók flórájáról szól [...] Mert ez a mindenképpen súlyos volumen az első szótól az utolsóig Szegeden íródott, még pedig, amint az előszóból kiténik, tizenhárom hónapon keresztül, 1920. április 23-tól 1921. június 11-ig vizsgálati fogságban, ami a külföld szakkörében nyilván némi feltűnést fog kelteni [...] Azt a könyvet, amelynek Szegeden keltezett előszava most az egész kultúrvilágba szétviszi és szerzője révén emlegetetté teszi e város nevét, Löw Immanuel írta, a szegedi zsidópap, aki ma tölti be élete hetvenedik esztendejét és akinek az ő ura-istene megadta azt az örömet, hogy élete napáldozatján, dologtevő esztendőik hosszú sora után, szellemi erői teljességében tehetségi föl munkái garmadája a koronát, amelynek fénye tudósok nemzedékeinek fog világitani akkor is, mikor az ő napja már rég visszasiklott az örökkévaló fényforrásba, amely kilelkete magából. Az ő ura-istene, – így kell írunk e megbomlott időkben, amikor az emberek szántsándékkal és hitük megcsúfolásával elfelejtik azt, hogy egy az Isten, aki kedvetelve néz mindenféle templomok oltáira, ahol tisztaszívű emberek mutatnak be neki tiszta áldozatot. De magunkban azt gondoljuk, hogy a magyarok istenének kell hálát adni a Löw Immánuelek hosszú életéért, akik a magyar nemzet erkölcsi tökéjét gyarapították életük példaadó tisztaságával, az élő szó hatalmával és tolluk erejével, nemcsak a napsütéses jó időkben, mikor testvéri szeretetben, egy kenyéren élt a haza minden fia, hanem ezekben a biblikusan komor időkben is, mikor a Löw Immánueleket csak a haza határain kívül tartják magyaroknak, de a haza határain belül nem. Azt gondoljuk, hogy bármilyen mélyek is legyenek a szakadékok, amelyeket egyszer mégis csak át fog hidalni az egymásra szorultság és be fog tölteni a józanság, – ebben a városban nincs senki, aki szívéből ne kívánná, hogy a könyvek és virágok embere, aki meghurcoltása esztendejében is e város dicsőségén dolgozott, békében és nyugalomban, polgártársai tiszteletétől környezve, otthona lámpájának szelíd fényében írja meg a bibliai virágok könyvének hátralevő két kötetét!”

*Pálmák és pályák. Világ*, 1925. május 3.

„Bemegyek Génuaába és megkerítem valamelyik boltban a pálmafák Baedeckerjét. Be is mentem, találtam is olyan könyvkereskedőre, akivel szót tudtam érteni, de pálmafás könyvet ketten se találtunk, pedig még a létrára is fölmasztunk.

– Hát valami magyar író is ismernek-e itt? – kérdeztem nem nagyon kíváncsian, csak éppen, hogy a szó több legyen velem. Tudom én azt úgyis, hogy csak bolondítjuk mink magunkat azzal, mintha valahol számon tartanának bennünket a világ boltjában.

Signore Naldi egy kicsit följebb tolt a pápaszemét a homlokán, azután igent bólintott.

– Hogyne, éppen most jött meg Leipzigről a Löw főrabbi könyvének a második kötete. Tetszik ismerni?

Azzal elem teszi a *Die Flora der Juden* második kötetét...

– No, úgy-e, hogy van itt magyar író is? – néz rám elismerést várva Naldi úr, míg elem teszi a tavaly megjelent harmadik kötetet is, amely elsőnek jelent meg s nekem is megvan otthon.

De én csak hallgatagon dobolok a két súlyos volumenem, [...] amelyet elsőrendű kiállításban, nyilván óriási költségen adott ki a leipzig-i cég az amerikai Kohut-alapítvány kamataiból. A zsidók flórájáról szól [...] Olyan könyv, amelyet a világon mindenütt forgatni fognak mindazok, akik botanikával, vagy keleti nyelvészettel, vagy biblia-tudománnyal foglalkoznak s csupa olyan név, a szerzőt is beleértve, amelynek viselői közül minálunk egyet se eresztene tudományos pályára a numerus clausus. És ezt vállaljam én magyar könyvnek és kérkedjem vele, hogy ezt az én földim írta, a szegedi zsidópap, a könyvek és virágok nagyszerű öregembere?

Nem tagadhatom le, mert benne van az előszóban, röviden, lapidárisan, történelmi hűséggel. Ez a könyv, dologtevő esztendőik hosszú sorának koronája, íródott Szegeden, mégpedig tizenhárom hónapon keresztül, 1920. április 23-tól 1921. június 11-ig vizsgálati fogságban, amit a külföld tudós világa nyilván csodálkozva vesz tudomásul. Mert a börtön magányát, amelyet csak az őr léptei és a kulcsok csörömpölése zavarnak, általában nem sorolják az ihlet forrásai közé. Csak a legfegyvermezettebb agy s a maga igazát ismerő erős lélek, a conscia mens recti képes arra, hogy a mezők liliomaival elhessegesse magától az uccáról beleselkedő gyűlölet komor árnyait és a rabság megállott mutatójú óráiban szabad szellemével olyan monumentumot emeljen magának, amelynek tövében rágalmazói egynapos penészek se lehetnek [...]"

*A talizmán*. In: *Beszélgetés a ferde toronnyal*. Budapest, 1927. 219. o.

„Ennek a történetnek, amelynek külön érdeme, hogy semmi köze sincs a kül- és belpolitikához, szintén egy golyamdar volna a hőse[...] 1888 tavaszán lötték le a jámbort a szegedi határban. [...] Hiszen látnivaló, hogy a betűk nagyon formázzák a kóser hentesboltok héber fölírásait. [...] Némelyek azt mondták, hogy alighanem a jeruzsálemi főrabbi küldött valami üzenetet a golyától a szegedi főrabbinak. De akkor senki se vádolta ezért hazaárulással Löw Immanuelt, sőt igen büszkék voltak rá az erre való emberek, mert ha csakugyan a jeruzsálemi főrabbi küldi az írást, akkor abban csak az lehet, hogy észt kér kölcsön a szegedi főrabbitól [...]"

3. Lásd pl. *Bécsi levelek, Löw Immanuelről, A javanyú citromról, Müller Istvánról. Bécsi Magyar Újság*, 1920–21.

*Müller Istvánról*. 1920. május 12.

„Még a diktatúra idején, 1919 nyarán történt, hogy Szegeden, ahol akkor már a Nemzeti Hadsereget szervezték, egy futballmérkőzés alkalmával, egy szegedi fiatal hölgy Müller Istvánnak piros szekfűt adott, amit Müller a gomblyukába tűzött és így, piros szekfűvel a gomblyukában, ment be a szegedi Kas-kávéházba, a Nemzeti Hadsereg tisztjeinek főhadiszállására. A tisztek közt ült Bibó főhadnagy, aki, mikor Müllert a piros szekfűjével meglátta, nekiugrott [...] a megpofozott Müller még visszakiabálta Bibónak:

– Maga csirkefogó!

És valami olyat is mondott, hogy gyalázat, hogy a Nemzeti Hadsereg egy tisztje így viselkedik. [...]

Müller István február végén Pestre utazott szegediek társaságában, akiktől az úton nagyobb összeget nyert kártyán. Hogy revansot adjon nekik, másnap estére a hotelükbe ígérkezett. Ez a hotel a Britannia volt, ahová Müller két barátját, Balassa Józsefet és Major Dezsőt is meghívta. [...]

Mikor fölkeltek s a ruhatárban a kabátjukat fölvették, akkor egy tiszt lépett melléjük, aki nagyon csendesen és udvariasan szólt nekik.

– Szíveskedjenek velem jönni. [...]

Az autó roppant sebesen rohant a néptelen utcákon át. Csend volt benne a kelenföldi kaszárnyáig. [...]

Fölköltötték dr. Kiss hadnagyot, vagy főhadnagyot, már nem emlékszem, aki a Prónay-különítmény ügyésze. Mert a Prónay-különítménynek ügyésze is van. Dr. Kiss leült egy asztal mellé, a három civilt a tisztek fölállították a szobában s akkor Bibó Müller elé lépett. Óriási tenyerébe vette Müller kis fejét. Olyan volt, mintha egy tojást vett volna a tenyerébe. A bal tenyerébe. A jobbal, egész erejével, előlről, fölülről, egyenesen beleszapott Müller arcába. S közben azt mondta:

– Kinek mondatad te, hogy csirkefogó, te zsidó? [...]

Harmadnap késő este automobil állt elő és a három foglyot betették. Balassát, Majort és azt, ami Müllerből volt még. Aki látta, azt mondják, hogy olyan volt, mint egy küklopsz. A feje egy nagy, szabálytalan véres gombóc, amiből csak egyik szeme pislákol. A másik szeme helyén, ökölnyi daganat közepén, csak egy fehér csik keskenyedett. Nem igaz, hogy kiszúrták mind a két szemét. Csak kiverték az egyiket. Nem valószínű, hogy kasztrálták, csak szöges drótkorbáccsal verték le róla a heréit. Az egész teste – az egész – csupa gennyes fekete seb volt, de nem biztos, hogy ez égetésnek az eredménye; lehet, hogy ezt is csak a szöges drótkorbács okozta, amely roszdás lehetett. Hogy a körmei alá tüzes vasat feszítettek, az sem biztos, csak az biztos, hogy a húsról felfeszítették mind a húsz körmét, de megtörténhetik, hogy csak pusztá bicskával tették. A két éptestűt és a harmadik maradványizét, Müller Istvánt, az ügyészség Markó utcai fogházába vitték. [...]

A többit: hogy Müller holttestét Szegedre szállították, s ott Tournadre látéletet vétetett fel róla – sőt le is fotografáltatta – már nemcsak Budapesten, hanem Párizsban is tudják. [...]

Érthetetlen tehát előttem, hogy most, amikor Hollósy holland kollégám egy interjújával kapcsolatban a szegedi Löw-ügyben felmerült ez a kérdés, Váry Albert, akit én tetőtől talpig magyar úrnak ismerek, mért nem mondotta meg, hogy a rabbi mit láthatott, ha látta Müller István holttestét [...]"

4. Löw Immánuel vizsgálati fogságának áldása. *Múlt és Jövő*. 1924. február, 65. o.

„A művön korántsem érzik meg a fogság doha. Belőle a rónak levegője, a növények zamatja, a virágok illatja csap felénk.”

5. Scheiber Sándor: *Löw Immánuel*. In: *Semitic Studies in Memory of Immanuel Löw*. Ed. A. Scheiber. Budapest, 1947. 1. o.

Schweitzer József: *Magyar úrok – magyar rabbikról*. In: *Évkönyv*, 1970. Szerk. Scheiber Sándor. Budapest, 1970. 242. o.

Hidvégi Máté: *Löw Immánuel Csók-ja és könnyei. Csongrád Megyei Hírlap*. 1987. február 14.

Sós Endre: *Zsidók a magyar városokban*. Budapest, é. n. 75. o.

6. Löw Immánuel nyilatkozata a nemzetgyűlés előtt. *A miniszterelnök a kormány becsületét köti a legszigorúbb vizsgálathoz és büntetéshez. Nemzeti Újság*. 1920. április 24.

7. Löw Lipót: *A Löw-ügy*. (Kézirat) A szerző Izraelben megírta emlékeit édesapja peréről. Munkám során erre a kéziratot forrásra támaszkodtam elsősorban. (H. M.)

8. Lásd pl. György Endre (szerk.): *Amíg városatyja lettem... A főváros főtisztviselőinek és a törvényhatósági bizottság tagjainak önéletrajzgyűjteménye fényképekkel, valamint az összes bizottságok és választmányok felsorolásával*. Budapest, 1930. 68. o.

9. Lásd. Löw Immánuel: *Kétszáz beszéd*. Szeged, 1939. II. kötet, 139. o.

„Elhunyt r. Avrohom Simson Onderweizer is, Amsterdamnak 46 év óta rabbija. Elfogatásom hírére, amikor még semmi személyes vonatkozás nem volt közöttünk, a német-alföldi királynő közbenjárását sürgette ki. Évek múlva székhelyén fölkerestem. A világsajtóból kiollózott, kötetnyi, az »ügyre« vonatkozó anyagot mutatott és elmondotta, hogy a királynő az elfogatás után néhány napra tudatta véle, hogy a fogság már megszűnt.”

10. ibid. 119. o. „A nagyobbkorú közéletnek szolgálatában kiváló szereplőink dőltek ki. Hárman közülük a széles hullámokat vert Löw-ügynek voltak három külső ország kormányánál jóindulatú s befolyásos szószólói. A bécsi külügyi hivatalban Bernhard Fuchs, a sajtóügylek vezetője, az osztrák államférfiak egész hosszú sorának, különösen Seipelnek bizalmasa. A németalföldi külügyminisztériumban Adolf Friedemann volt a zsidó ügyek referense. Herzl Tivadarnak legrégebb munkatársa volt s a Keren Hajeszodnak hollandi vezetője, aki negyven évig szolgálta Palesztina ügyét és Baracs Károlynak a Pro Palestina révén belső barátja lett. A harmadik Moritz Sobernheim professor, a német külügyminisztérium referense zsidó ügyekben. Mindhármuknak hálás emlékezéssel tartozom akkori szívós buzgóságukért.”

A Löw család birtokában van egy levél, amit 1920. július 7-én a Department of State (Washington D. C.) írt Louis Marshallhoz, az amerikai zsidóság vezetőjéhez: „Sir: Referring to your letter of May 28, the Department is informed that Rabbi Loew has been released from prison and is permitted to occupy his home under guard.”

11. Löw Lipót: *Löw Immánuel*. Előadás Löw Immánuel születése 110. évfordulóján a róla elnevezett Bné berith páholyban, 1964. január 7-én. Natania, Izrael. (Kézirat)

12. Scheiber Sándor: ibid. Az írás keltezése: 1944. I. 20.

13. *Egyenlőség*. 1921. április 9.

14. A szegedi kir. Törvényszék tekintetes Vizsgálóbíró Urához! Előterjesztése, egyúttal felfolyamodási indokai Dr. Löw Immánuel szegedi főrabbi védőjének: Dr. Baracs Marcel budapesti (V., Mária Valéria-u. 18.) ügyvédnek a vizsgálatnak tárgya, illetve a vizsgálati fogság kérdésében. (Kézirat)

15. „Végre megtörtént, amit oly régóta vártunk: Nypels úr Hollandiából Budapestre, a zsidórábi a törvényszék fogházából Korona-utcai palotájába érkezett. Ebből az alkalmából helyen valónak tartom a következő levelet intézni Nypels kollégához.

Tisztelt Nypels úr! Kedves kolléga! A távolságon keresztül, mely bennünket a Handelsblad szerkesztőségétől elvá-

laszt – engedje meg, hogy a hollandi szerkesztőségbe juttassuk mély elismerésünket és csodálkozásunkat. [...] Ahogy ön Budapestre jött, kedves kolléga, ahogy ön vallomását visszavonta, ahogy ön Budapestről távozott, abban annyi szegény, annyi megalázás, abban annyi megvetés van önmaga és ama átkozott faj iránt, mely önt ez embertelen tette kényszerítette és sajnos – ellenünk, ellenünk, hogy minden lépése, minden tiltakozása, minden lélegzetvétele azt harsogja bele a mindenségbe.

– Igenis, igenis, fenntartom, mondotta a rábinus, mondotta, mondotta, mondotta... De hát mit tehetek én az egészről? Miért tegyem én egész életemet nyugtalanra és bizonytalanra, miért álljak én az egész világ vérszomjas zsidójainak bűnkője alá, miért ne fogadjam el a felkínált milliókat, vagy miért hagyjam elveszteni az állásomat? Miért? Ugyan miért? Tiértetek? Magyarok miatt? Akik ezt a szemtelen fajt kitermelték, akik a ghettóból először eresztették az emberiség nyakára s akik elég gyávák és nyomorultak vagytok, hogy még a szamuelliek után is túritek Jehovának ezt a degenerált mészelyt hordozó fajtát – mely mindent megront és elsorvaszt, amihez csak ér. Ezt a fajt, mely minden bűnök szennyével és leprájával borított vagyonát oda gurítja, ahova neki tetszik, ezzel az emberek lelkét úgy vásárolja meg, akárcsak őse a nyúl-bőrt és a rongyokat. [...] Bíróságok azon tanakodott, hogy 200 ezer korona kaució mellett bocsássa-e szabadon a zsidót, vagy olcsóbban, hogy börtönőr vigyázzon-e rá, vagy rendőr, ha ha-za megy.

Igen, igen, ilyenek vagytok, ezek vagytok ti [...]

A világ egyetlen népe egyszer huszonnégy óra alatt végzett volna ezzel az emberi szörnyeteggel, de ti »liberális pimaszok« és időtlen korcsok tanakodtok és kunktátoroskodtok minden

tetteknél, mikor az elmélet elrohaszt benneteket, akkor én álljam a harcot értetek. Állottam három hónapig. [...] Eddig van Nypels kollega. És mi, egy szerény és szegény keresztény szerkesztőség tagjai csodálattal és elismeréssel köszönjük meg Önnek kedves kollega az értünk való háromhónapi mártíromságot, melyet Önnek ki kellett értünk állania, csak-hogy a külföld előtt igazolja a mi álláspontunkat. Hogy minden meddő maradt, nem Önön múlt. A mi bűnünk, uram. A mi bűnünk, mert egy nép, amely meggyalázóit és árulóit palotában lakatja és libamájon hízlalja, az a nép nem érdemli a mások becsülését, de még az életet sem.”

16. A szegedi királyi Törvényszék tekintetes Vádtanácsához kifogásai felségsértés és izgatás büntetvével és kormányzósértés vétségével vádolt dr. Löw Immanuel szegedi főrabbinak; képviseli: dr. Baracs Marcel budapesti ügyvéd (V., Mária Valéria-utca 12) védő az 5238/1921. k. ü. vádirat ellen. (Kézirat)

17. Löw Immanuel nem izgatott és nem követett el felségsértést. Kormányzósértésért tűzték ki a főtárgyalást. Világ, 1921. május 21.

18. Elmarad a Löw-ügy főtárgyalása... Egyenlőség, 1921. szeptember 17.

19. Miért maradt abba a Löw-ügy? Felső helyre mentek az iratok. Egyenlőség, 1921. szeptember 24.

20. A nyolevannegyedik zoollár. In: Löw Immanuel: Száz beszéd. Szeged, 1923. 141. o.

Szerző ez úton is köszönetet mond a munka támogatóinak: elsősorban néhai Scheiber Sándornak, valamint Ferge Zuzsánának, Kosza Györgynek és Tereva Horváth-Löwnnek. Valamint az antikvár szakma művelőinek, különösen a Borda bázasárnak és Gregus Istvánnak.

## Megjelent az **ESÉLY** 1996/2-es száma!

### A TARTALOMBÓL:

**ROBERT CASTEL:** A bérmunka társadalma

**KERTESI GÁBOR:** Megalázottak és megszomorítottak

**GÁBOR ANDRÁS:** A magyar jóléti rendszer jogi szabályozásának változása 1990–1995 között

Az **ESÉLY** kapható a nagyobb könyvesboltokban Budapesten. Előfizethető a szerkesztőségben.

**CÍMÜNK:** 1088 Bp., Múzeum krt. 4/c. 169-es szoba. Tel.: 266-98-33/2298 m.

Előfizetés egy évre 1080,- Ft. Egy szám ára 180,- Ft.